

32. Hattat bir şair: Sa'yî Āelebi ve gazelleri**Selami TURAN¹****Filiz DUMAN²**

APA: Turan, S. & Duman, F. (2022). Hattat bir şair: Sa'yî Āelebi ve gazelleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 489-524. DOI: 10.29000/rumelide.1105406.

Öz

16. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin askerî, siyasi, ilmî yönden zirveye ulaştığı bir asırdır. Bu yüzyılda özellikle Kanuni Sultan Süleyman döneminde her alanda olduğu gibi edebiyat alanında da ilerlemeler kaydedilmiştir. Birçok şairin yetiştiği yüzyılda başka mesleklere sahip şahsiyetler, şiir alanında da kendini göstermiştir. Hekim, müderris, nakkaş, elĀi, vezir, ressam gibi mesleklere sahip olup şairlikle de meşgul olan kişiler mevcuttur. Bu yüzyılda hattatlıkla iştigal edip ayrıca şairlik yapan elli sekiz şahsiyet tespit edilmiştir. Bu şairlerden birisi de Memikzâde Ramazan Sa'yî Āelebi'dir. Sa'yî Āelebi'nin asıl mesleği hattatlıktır. şair, özellikle nestalik yazıda eşi ve benzeri olmayan usta bir hattattır. Bu mesleğinin yanında, kâtiplik ve kadılık görevlerinde Osmanlı Devleti'nin çeşitli vilayetlerinde görevlerde bulunmuştur. Āelebi'nin edebiyatımızı ilgilendiren yönü, onun genellikle âşıkâne tarzda yazdığı gazelleridir. Bu gazellerin yanı sıra rindâne ve şuhâne muhtevalı şiirlere de şair eserinde yer vermiştir. Beyitlerinde yaptığı teşbihlerle hayal gücünün zenginliğini ortaya koyan şair, eserinde kırk beş gazel kaleme almıştır. Āalıřmanın ilk bölümünde şairin hayatı, edebî kişiliği hakkında bilgi verilmiş, gazelleri üzerine incelemeler yapılmıştır. şairin gazellerindeki aruz vezinleri tespit edilerek, bu vezinlerin kullanım sıklığı üzerinde durulmuştur. Ayrıca şiirlerindeki kafiye ve redifler de incelenerek gazellerin şekil özellikleri verilmiştir. İkinci bölümde ise şairin şiirleri günümüz Türkçesine transkribe edilmiştir. Āalıřmada divan şiirinin inceliklerine hattat bir şairin mısralarından bakılmıştır.

Anahtar kelimeler: Hattat, Sa'yî Āelebi, gazel, 16. yy, divan şiiri

A calligrapher poet: Sa'yî Āelebi and its gazels**Abstract**

The 16th century is a century in which the Ottoman Empire reached its peak in terms of military, political and scientific aspects. In this century, especially during the reign of Suleiman the Magnificent, progress was made in the field of literature, as in every other field. In the century when many poets grew up, personalities with other professions also showed themselves in the field of poetry. There are people who have professions such as physicians, professors, muralists, ambassadors, vizier, painters and are also engaged in poetry. Fifty-eight figures who were engaged in calligraphy and also poets in this century have been identified. One of these poets is Memikzâde Ramazan Sa'yî Āelebi. Sa'yî Āelebi's main profession is calligraphy. The poet is a master calligrapher who has no equal, especially in nestalik writing. In addition to this profession, he served as a clerk and judge in various provinces of the Ottoman Empire. The aspect of Āelebi that concerns our

¹ Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Isparta), selamituran@sdu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0888-1191 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 18.03.2022-kabul tarihi: 20.04.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1105406]

² Dr., MEB (Isparta, Türkiye), fduman32@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3166-4083

literature is his ghazals, which he usually wrote in amorous style. In addition to these ghazals, the poet also included poems with the content of rindâne and Şuhâne in his work. The poet, who reveals the richness of his imagination with his similes in his couplets, wrote forty-five ghazals in his work. In the first part of the study, information was given about the poet's life and literary personality, and studies were made on his ghazals. The aruz prosody in the poet's ghazals were determined and the frequency of use of these prosody was emphasized. In addition, the rhyme and redifs in his poems were examined and the shape characteristics of the ghazals were given. In the second part, the poems of the poet were transcribed into today's Turkish. In the study, the intricacies of divan poetry were examined from the lines of a calligrapher poet.

Keywords: Calligrapher, Sa'yî Çelebi, gazel, 16th century, divan poetry

Giriş

Osmanlının her yönden zirveye ulaştığı 16. asır, divan şiirinde de büyük gelişmelerin olduğu bir yüzyıl olmuştur. Bu yüzyılda Osmanlı şairleri kendi duyuş ve düşüncelerini, geleneklerini, toplum yaşayışını, millî unsurları İslam kültürünün etkisiyle yoğurmuşlar ve İran şiirinden ayrı bir Türk şiiri meydana getirmişlerdir. Her ne kadar ayrı bir şiir anlayışı meydana getirilse de oluşturulan divan şiirinde Arapça ve Farsçanın etkisi görülmüş ancak divan şiiri estetik ve ahenk yönünden zirveye ulaşmıştır. Din, tasavvuf, hikmet, rindlik, aşk, tabiat gibi konular şiirlerde işlenmiş ve bu işleyişte başvurulan benzetmelerde, mecazlarda çevrenin ve yerli unsurların kullanıldığı görülmüştür (Mengi, 2006: 164-165).

Divan şiirinin bu yüzyılda belli bir aşamaya gelmesinde dönemin yöneticilerinin de etkisi oldukça büyüktür. 16. yüzyılın en önemli padişahı olan Kanuni Sultan Süleyman döneminde, özellikle kendisinin de şair olmasının etkisiyle divan şiiri önemli bir yol katetmiştir. Bu dönemde şiirin gelişimine bağlı olarak birçok meslek dalından şair de şiirler kaleme almıştır. Bu meslek dallarından birisi de hattatlıktır. Divan şairleri içerisinde 254 hattat şair yer almaktadır. 254 şairden 58'i bu yüzyılda yaşamıştır. Gazellerini konu edindiğimiz Memikzâde Ramazan Sa'yî Çelebi de Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaşamış hattat bir divan şairidir. Çalışmamızda şairin hayatı, edebî kişiliği ve gazelleri üzerinde durulacak, mesleğinin şiirlerine olan etkisi incelenecektir.

Sa'yî Çelebi'nin hayatı

Sa'yî Çelebi'nin hayatı hakkında kaynaklarda çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Hasan Çelebi, tezkiresinde Sa'yî'nin asıl adının Ramazan olduğunu ve Memikzâde namıyla zamanında şöhret bulduğunu ifade etmiştir (Sungurhan, 2017: 440). Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*'sında Sa'yî'nin Saruhanlı olduğunu belirtmiştir (Solmaz, 2005: 339). Ancak Latifi, Hasan Çelebi ve Beyâni ise Sa'yî'nin Tireli olduğuna tezkirelerinde değinmişlerdir (İsen, 1999: 394; Sungurhan, 2017: 440; Kutluk, 1997: 49). Sa'yî Çelebi, Devlet ricalinde yer alan Merhaba Efendi'ye danışmentlik³ ve musahiplik⁴ hizmetinde bulunmuştur (Karatay, 2008: 396). Dönemin ünlü hattatlarından olan Sa'yî Çelebi'nin her kalemde hüsn-i hat sahibi olduğu (Koç, 2014: 189) özellikle de nestalik yazmada eşsiz olduğu ifade edilmiştir. Ahdî, Sa'yî Çelebi'nin Farsçayı çok iyi bildiğini belirtmiş, Çelebi için "zümre-i kuzâtdandır" ifadesini kullanarak onun kadılık mesleğini icra ettiğini dile getirmiştir (Solmaz, 2005: 339-340). Ayrıca başka

³ **Danışment:** Farsça bir terkip olan kelime ilim sahibi sayılan adam anlamına gelmektedir. Medrese tahsili görenler hakkında kullanılan bir tabirdir (Pakalın, 2004: 393).

⁴ **Musahib:** Arapça sohbet edici, eden anlamına gelen kelime padişahların, daha ziyade eğlendirmek için, hizmetlerinde bulundurdıkları adamlar hakkında kullanılır (Pakalın, 2004: 583).

bir kaynakta Sa'yî Çelebi'nin hüsn-i hatta sahip olmasından dolayı naiblik ve kâtiplik görevlerinde bulunduğu da belirtilmiştir (Sungurhan, 2017: 440). Sa'yî, Eskinoz kadısı iken hizmetkârları tarafından öldürülmüştür (Koç, 2014: 189; Kutluk, 1997: 49; Sâmî, 1894: 2580). Sa'yî Çelebi'nin vefat tarihi hakkında ise kesin bir bilgi yoktur. *Riyâzü's-Şuarâ*'da onun H. 960/M. 1552-1553 senesinde İskedos (Eskinoz) kadısı iken şehadet şerbetini içtiği bilgisi verilmiş (Açıkgöz, 2017: 185), *Sicill-i Osmanî*'de ise H. 996/M. 1588'de vefat ettiği belirtilmiştir (Akbayar, 1996: 1484).

Kaynaklarda Sa'yî Çelebi'nin az da olsa kişilik özelliklerine yer verilmiştir. Lâtîfî onu ayyaş olarak nitelmiştir. Ayrıca onun "cem'-i dînâr sevdasında" olmadığını belirterek, parayı sevmeyen bir şahsiyet olduğuna değinmiş; Çelebi'yi çok marifetli, fazilet sahibi ve temiz, parlak olarak tasvir etmiştir (Canım, 2018: 277). *Riyâzü's-Şuarâ*'da Riyâzî, Sa'yî Çelebi'nin kişiliği ile ilgili bilgiler vermiştir. Eserde Çelebi "şâhid-perest" yani aşk peşinde koşan olarak nitelenmiş, onun bir şey yapmaya yeterli gücü ve parası olmadığına değinilmiştir (Açıkgöz, 2017: 184-185). Âşık Çelebi de *Meşâ'irü's-Şuarâ*'da onun çok para kazandığını ancak parasını tutmayıp balık pulu gibi meyhane yolunda saçtığını ve sonra da para dylenecek duruma düştüğünü, iki yakasının bir araya gelmediğini ifade etmiştir. Âşık Çelebi onun kimseyi korkutmayan, karıncaya dahi zarar vermeyen bir kişiliği olduğunu belirtmiş; hilekâr olmadığını, kimseye garazı bulunmadığını ve temiz kalpli olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca onun için "cefâ-keş ü kem-âzâr, vefâkîş ü gam-hâr" sıfatlarını kullanarak cefa ve gam çekmiş, vefa sahibi birisi olduğuna değinmiştir (Kılıç, 2010: 989).

Eserleri

Riyâzî, tezkiresinde Sa'yî Çelebi'nin mükemmel bir divanı olduğunu beyan etmiştir (Açıkgöz, 2017: 184-185). Yapılan araştırmalarda Sa'yî Çelebi'ye ait şiirlerinin toplu olarak bulunduğu ve çalışmamıza konu olan *Gazeliyyât*'ı tespit edilmiştir. Bu gazeller, Milli Kütüphanede 6803/2'de kayıtlı bulunmaktadır.

Edebi kişiliği

Tezkirelerde Sa'yî Çelebi'nin şiirde kendisine ait mazmunları bulunduğu, nazık şiirlerinin hayallerle ve sanatla dolu olduğu belirtilmiştir. Şiirlerinde dokunaklı, gönlü aydınlatan sözlerinin bulunduğu değinilmiştir. Belagat sahibi şairler arasında yer aldığı ifade edilen Sa'yî'nin fesahatte de kendini yükselttiği vurgulanmıştır (Solmaz, 2005: 340; Canım, 2018: 277).

Sa'yî Çelebi'nin *Gazeliyyât*'taki manzumelerine genel olarak baktığımızda tezkirecilerin de ifade ettiği gibi onun hayal gücünün kuvvetli olduğu görülmüştür:

Sûzen-i müjgânuma tağdım sirişküm riştesün

Demek için birbirin bu sîne-i şad çâkumu (G. 43/3)

Bu beyitte şair kirpiklerini bir iğneye, gözyaşını da ipliğe benzeterek gönlünü bin parçaya bölen derdini anlatabilmek için gözyaşlarının kirpiklerinde olduğunu ifade etmiştir. Şair, iğne-kirpik ve ip-gözyaşı teşbihiyle hayal dünyasının zenginliğini ortaya koymuştur. Bir başka beyitte Sa'yî Çelebi, hayal dünyasını mısralara dökerken bazen kendisini çölde bazen de sevgilinin bulunduğu yerde tasvir etmiştir:

Deşt-i gâmda mihr-i 'ışkuñla seng-i sūzânken
Âfitâbum ebr-i firqat sâyebebân oldı bana (G. 1/3)

“Ey sevgili! Senin aşkından güneş gam çölünde yakıcı bir taş oldu. Bu yakıcı taşın altında bana ayrılık bulutu gölge oldu.” diyerek şair hayal dünyasında sevgilisinden ayrı olmayı gam çölünde olmak şeklinde tasvir etmiştir. Gam çölünde sevdiğinden ayrı olmanın hüznüyle yanan şair, başka bir gazelde sevdiğinin bulunduğu yerde kendisine yapılanları tasvir etmiştir:

İtlerün meyl eylesün diyü ten-i fersûdeler
Geldiler küyuñda yir yir üstüñ'ânlar dökdiler (G. 9/2)

“Ey sevgili! Senin mahallende itlerin üzerime gelsin diye yaşlılar yer yer kemikler dökdüler.” diyen şair içinde bulunduğu ruh durumunu somutlaştırarak okuyucuya hayal dünyasını sunmuştur.

Asıl mesleği hattatlık olan Sa'yî Çelebi'nin gazellerinde hattatlık ile ilgili terimleri çok fazla kullanmadığı görülmüştür. Birkaç beyitte yer verdiği kelimelerden birisi elif harfidir. Bir mısradaki sevgilinin boyunu elife benzeten şair başka bir mısradaki oku elife teşbih etmiştir:

Mihr-i rüyuñla hayâl olmazsa mânend-i elif
Bu ten-i zerd ü nizâr u nâtüvânî neylerün (G. 38/2)

“Ey Sevgili! Güneş yüzünle elif boyunu hayal edemezsem ben bu sararmış, zayıf, kuvvetsiz vücudu ne yapayım.”

Her elif bir tîğdür virân-ı saray-ı sîneme
Genc-i 'ışk çün tılısım itdi muhabbet hârını (G. 45/3)

“Ey sevgili! Kirpiklerin viran bir saray olan gönlüme batan bir oktur. Sen aşk hazinesine ulaşmak isteyen sevgiliye muhabbet ateşinden sihir yaptın.” Beyitte sevgilinin kirpiklerini elife benzeten şair; kirpiklerin ok gibi gönlüne battığını belirtmiştir. Sa'yî Çelebi bir başka beyitinde de yazı ile ilgili olarak “gubâr, muhakkak, hat, yazmak, İhlas suresini yazmak” ifadelerini kullanmıştır:

Muhakkağdur gubâr-ı haç lebüñde
Yazubdur hâtem-i la'l üzre İhlâş (G. 25/3)

“Ey sevgili! Dudağındaki gubâr hattı muhakkaktır. La'l rengindeki dudağının üzerinde bu hatla İhlas suresi yazılıdır.” Divan şiirinde sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri küçüklüğü ve zerafetiyle gubârî yazıya benzetilmiştir (Canım, 2016: 67). Şair Çelebi mesleğinin de vermiş olduğu etkiyle beytinde bu yazı çeşidi ile ilgili benzetme yapmıştır. Şairin mesleğiyle ilgili az sayıda yer verdiği kelimelerden biri de hattatların ayrılmaz bir parçası olan “kalem”dir:

Levh-i çehremde yazar sürh ile 'ışk âyetini
Kıl kalemlerle tenüm dîde-i hün-efşânım (G. 32/2)

“Yüzümde aşk ayetleri kırmızı mürekkeple yazılıdır. Gözümünden saçılan kanlarla tenimdeki kıl kalemlerle bu ayetler yazılmıştır.” Şair bu beyitte olduğu gibi diğer mısralarında da kalem hep kıldan mürekkep de hep kandandır:

Deyr-i dilde naqş-ı hüsni-yâri taşvîr itmege

Eyledüm müjgân-ı hûn-âlûd çeşmüm kıt kalem (G. 32/2)

“Gönül dünyamda sevgilinin güzelliğini tasvir etmek için kan bulaşan kirpiklerimi kıldan kalem eyledim.”

Sa'î Çelebi'nin gazellerinde bazı mısraları tekraren kullandığı görülmüştür. “Başum alup eyledüm ‘azm-i beyâbân-ı fenâ” dizisine vr. 55b ve vr. 56a’da, “Def gibi sînem döğüp âh itmeyince olmadum” mısrasına vr. 55b ve vr. 56a’da, “Hırka vü tacın kodum zühdi harâbât itdüm” mısrasına da vr. 49b ve vr. 56b’de yer verilmiştir:

Başum alup eyledüm ‘azm-i beyâbân-ı fenâ

Kimsele nâm u nişânım bilmeye tâ kim benüm (G. 34/2)

“Kimse benim adımla, sanımı bilmesin diye başım alıp yokluk çölüne gittim.” diyerek şair, gözlerden uzak olma isteğini birinci mısrayla vurgulamıştır.

Gazellerde tekrar eden “Def gibi sînem döğüp âh itmeyince olmadum” mısrasında şair, karşılaşılan sıkıntı karşısında bir çalgı aleti olan tef gibi göğsünü döğerek üzüntüsünü yaşamayı ifade etmiştir:

Def gibi sînem döğüp âh itmeyince olmadum

Nâyveş halk-ı cihân içre müşârin-bi’l-benân (G. 36/3)

“Tef gibi göğsümü döğüp âh itmeyince ney gibi ne kadar inlesem de halk içinde parmaka gösterilen birisi olmadım.”

Sa'î Çelebi tekraren kullandığı “Hırka vü tacın kodum zühdi harâbât itdüm” mısrasıyla zühdüğü bırakıp rindliği seçtiğini ifade etmiştir:

Hırka vü tacın kodum zühdi harâbât itdüm

Şol zemân kim himmet-i pîr-i muğân oldı bana (G. 1/4)

“Zühdün hırka ve tacını bıraktım. Şu zamanda bana yol gösterenler meyhaneciler oldu.”

Divan şairleri manzumelerinde sözü güzelleştirmek, meramını tam ifade edebilmek için atasözleri ve deyimlere yer vermişlerdir. Sa'î Çelebi'nin de gazellerinde bu temâyüle uyduğu görülmüştür. Şair bu hususta daha çok deyimleri kullanmayı tercih etmiş, halk arasında yaygın kullanımı olan deyimler mısralarını süslemiştir:

Gün yüzün göster baña gamdan halâş olsun gönül

Zulmet-i şeb def olur ey meh ne dem kim yana şem (G. 26/3)

“Ey ay yüzlü sevgili! Bana o aydınlık gün yüzünü göster ki hüzünden, kederden kurtulayım. Zulüm gecesi kaybolsun gitsin, senin aydınlığınla kim bilir bir daha ne zaman yanar mum.” Sa'î Çelebi, bu beytinde “gün yüzü göstermek” deyimine yer veriyor. Ancak şair bu deyimdeki “yüz” kelimesi üzerinde tasarrufta bulunarak kelimeyi “yüzün” şeklinde kullanıp kelime oyunu yapıyor. Birinci manada sevgilinin aydınlık yüzünü görünce yaşayacağı mutluluğa değinirken ikinci manada ise şair; onun kendisine artık sevgisini

göstermesini ve onu karanlık, zulmetli gecelerden kurtarıp aydınlık, huzur dolu günler görmeyi istemektedir.

Bir başka beyitte de Sa'yî “yanıp yakılmak” deyimine yer vermiştir. Derdini anlatmak, şikâyet etmek anlamına gelen deyimî şair, aşk derdini anlatabilmek için ne kadar çaba gösterdiğini ifade etmek için kullanmıştır:

Şol kadar yandı yakıldı tâ ki Sa'yî dün gece
Bir nefes diilenmedi irince dek pâyâne şem' (G. 26/8)

“Sevgiliye aşkımı anlatabilmek için dün gece mum bitinceye kadar yanıp yakıldım ama o bir kere bile beni dinlemedi.” Şair bir başka beyitte de feleğe sitem etmiştir. Feleğin kendisine yaptığı eziyeti “kan yutturmak” deyiminiyle ifade etmiştir:

Bezm-i devr içre bana kan yutdurursan ey felek
Tohtolu hûn-âb-ı gâmdur varsa eşküñ senüñ (G. 29/4)

“Ey felek! Bu dünya meclisinde bana eziyet çektirirsen eğer senin gözyaşın bile gam dolu kanlı sudur.” “Kan yutturmak” deyimini çok fazla eza, cefa çektirmek anlamına gelmektedir. Feleğe sitemde bulunan şair, onun kendisine eziyet etmesi halinde feleğin de bu durumdan etkileneceğini onun da kederleneceğini belirtmiştir.

Şairin başka bir şairin şiirine aynı vezin, kafiye ve redifle yazdığı manzumeye nazire denilmiştir. Sa'yî Çelebi de nazire yazma geleneğine katılan şairler arasındadır. Latifî ve Ahdî onun yazmış olduğu iki nazireye eserlerinde değinmişlerdir. Latifî, Kanuni Sultan Süleyman'ın;

Yâruñ nihâl-i kaddüñi serv-i revân tutuñ
Ol serv ayağma yaşum âb-ı revân tutuñ

“revân tutun” redifli gazeline Sa'yî'nin aşağıdaki gazeli nazire olarak yazdığını belirtmiştir:

Gül mevsimi irişdi reh-i gül-sitân tutuñ
Zerrîn kadehle câm-ı mey-i erjuvân tutuñ

İtmeñ raķâb ef'î-i zülfine vâşuā
Dirler egerçi düşmen eliyle yılan tutuñ

Vahdet gerekse mey-gede küncin maķâm idüñ
Devr-i fitende kûşe-i emn ü emân tutuñ

Çün her bidâyetüñ olur elbet nihâyeti
Biñ yıl olursa müddet-i 'ömri bir ân tutuñ (Canım, 2018: 278)

Ahdî Gülşen-i Şu'arâ'sında Sa'yî'nin bir başka naziresine değinmiştir:

Düşeli gözlerüme 'aks-i leb-i cânânım

Ma' den-i la'l durur zübde-i hün-efşânım (Solmaz, 2005: 341)

“-um” redifli bu beytin kime ait olduğu bilinmemektedir. Sa'yî Çelebi'nin bu gazele yazdığı nazire çalışmamıza konu olan gazellerin içerisinde yer almaktadır:

Nâle ney gözyaşı mey oldı ciger büryânım

Hâne-i dilde hayâlün olalı mihmânım

Levh-i çehremde yazar süh ile 'ışk âyetini

Qıl kâlemlerle tenüm dide-i hün-efşânım

Hâr u hasdur ki götürdi anı seylâb-ı sirişk

Şanmañuz eşk-i terümde görinen müjgânım

Nem ziyân ola nişâr eylesin yoluñda

Gevher-i eşkile pür eyleyüben dâmânım

Şemsârım yaqalı Sa'yî señüñ dilberden

Üstüh ân-ı tenümü nâr-ı dil-i süzânım (G. 32)

Sa'yî Çelebi'nin gazellerinin şekil ve muhteva özellikleri

Şekil özellikleri

Sa'yî Çelebi'nin 45 gazelden oluşan şiirleri dışında başka herhangi bir eseri tespit edilememiştir. Şair bu şiirlerini derlediği eserine “Gazeliyyât-ı Sa'yî Çelebi” başlığını koymuştur. Gazellerinin başında “Ve Lehu”; bu da onun gibi, bu da öyle anlamına gelen “Ve Lehu Eyzan” gibi tabirler ve “Sa'yî” mahlasının yer aldığı görülmektedir.

Şair gazellerini aruzun en çok kullanılan *Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün* kalıbıyla yazmıştır. 45 şiirin 38'i bu kalıpla kaleme alınmıştır. Şairin manzumelerinde kullandığı aruz kalıbları ve kullanım oranlarının şeması şöyledir:

Sıra No	Vezin	Manzume Adedi	Kullanım Oranı (%)
1	Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün	37	82,2
2	Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün	4	8,8
3	Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün	2	4,4
4	Mefâ' ilün Mefâ' ilün Fe' ilün	1	2,2

5	Mef'ülü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ülün	1	2,2
	TOPLAM	45	

Gazeliyyât'taki 45 manzumenin ikisi sayfa kenarına yazılmıştır. Bu gazeller, aynı sayfada yazılı gazellerden birkaç kelime farklı yazılmış manzumelerdir. Sa'yî Çelebi gazellerini alfabetik bir şekilde sıralamıştır.

Şair, 45 gazelin otuz birinde redif kullanmıştır. *Gazeliyyât*'taki redifler incelendiğinde Sa'yî Çelebi'nin on beş gazeline “şem', çeng, eyledi, bir gün” örneklerinde olduğu gibi bir kelimedden ya da kelime grubundan oluşan redifler kullandığı görülmüştür. Şair, dokuz gazeline “-unda dur” örneğindeki gibi ek ve kelimedden meydana gelen rediflere yer vermiştir. Yedi gazeline ise sadece ekten oluşan redif tercih etmiştir. Sa'yî Çelebi'nin en fazla kullandığı redifler “gelür” ve “eylemiş” kelimelerinden oluşan rediflerdir.

Eserdeki gazellerin beyit sayıları değişiklik göstermektedir. Şair en çok beş beyitten oluşan gazeller yazmayı tercih etmiştir. Bu nedenle de 45 gazelin 31'i beş beyit olarak kaleme alınmıştır. 9 gazel altı beyit şeklinde yazılmıştır. 2 gazelde de tercih edilen beyit sayısı sekiz olmuştur. 4, 7 ve 10 beyitten oluşan gazellere eserde birer kez yer verilmiştir.

Şair, 45 gazelin 32'sinde “ân, âr, âb” gibi revî harfinden önce uzun ünlülerden (â, î, û) birinin bulunduğu bir kafiye çeşidi olan mürdef kafiye tercih etmiştir. Mürdef kafiye kadar çok kullanmasa da şair, “â, k, ş” gibi tek ses benzerliğinden oluşan mücerred kafiye 10 gazeline yer vermiştir. Şair üç gazeline de kafiye-i müessesese ile manzumelerini kaleme almıştır.

Muhteva özellikleri

Sa'yî Çelebi gazellerinde daha çok âşıkâne temalı şiirlere ağırlık vermiştir. Âşıkâne gazelerde aşkın verdiği mutluluk, ayrılık acısı, sevgilinin cefası, vefasızlığından yakınma, sevgiliye yalvarma, kavuşma isteği gibi duygular içli bir biçimde anlatılır (Dilçin, 2011: 84). Sa'yî Çelebi de âşıkâne gazellerinde daha çok sevgilinin kendisine vermiş olduğu eziyeti ya da sevgilisinden ayrı kaldığını ve bundan dolayı çektiği ızdırapları dile getirmiştir. Şair, bu ızdırabı da en çok “gam” kelimesi ve bu kelimeyle yaptığı tamlamalarla ifade etmiştir. Öyleki şairin sadece “gam” kelimesi ile kurduğu birçok tamlama bulunmaktadır. Bu tamlamalardan bazıları şöyledir: “*Deşt-i gam, bād-ı gam, şahra-yı gam, çeng-i gam, kadem-i gam-hân, belâ vü gam, cāy-ı gam, bezm-i gam, mülk-i gam, püte-i gam, bāzār-ı gam, vādi-yi gam, zaḥm-ı gam, bend-i gam, kaşr-ı gam, dāğ-ı gam, ceyş-i gam, âteş-i gam, tığ-ı gam, tır-ı gam, def'-i gam, hün-âb-ı gam, şerh-i gam, 'âşık-ı gamh'âre, cān-ı gamnāk, mizrâb-ı gam, tâc-ı gam, zâğ-ı gam, âḥir-ı gam, meydân-ı gam...*”. 45 gazelin bulunduğu eserde otuzun üzerinde “gam” kelimesi ile ilgili tamlama kurulmuştur. Aşağıdaki beyitte şair, sevgilisinden ayrı kalmasının verdiği üzüntüyü gam rüzgârı olarak ifade etmiştir:

Sen niḥâl-i gülden ayrı bâğ-ı 'âlemde gönül

Çaldı bād-ı gamla berg-i bîdveş lertzân olup

(G. 3/3)

“Gönlüm, gülfıdanı olan sevgilimden ayrı kaldı. Bir söğüt yaprağı gibi gam rüzgârında titredim.” Bir başka beyitte de şair, sevgilisinin verdiği cefayı gam okuna benzetmiştir:

Urdu gönca ol kaşî yâ kabza-i cevriñe kef

Üstüḥ 'ân-ı cismümi tır-ı gâma eyler hedef

(G. 28/1)

“O yay kařlı sevgili, elini cefa kabzasına götürdü. Benim bu kemikten vücudumu gam okuna hedef etti.” Sa'yî Ćelebi, âřıkâne beyitlerinden birinde de sevgilinin verdiđi eziyeti, Ćektirdiđi cefayı anlatırken divan řiirinin en Ćok tercih edilen “gl ve bülbül” mazmununu kullanmıřtır:

Ağlayayın blblāsā ben gülüm nālān olup

Sen ciĥān bāđumda gl ey ĥonca-leb ĥandān olup (G. 4/1)

“Bülbül gibi sürekli aşk acısından inledim. Gonca dudaklı sevgilim ise bahĥesinde gülüp eğlendi.” diyen şair, aynı beyitte kullandığı teşbih, tezat ve tenasüp sanatlarıyla mana zenginliği büyük, âşıkane mısralar kaleme almıştır.

Âşıkâne gazellerde şairler baktıkları her yerde sevgiliyi görürler, görmek isterler. şairin sevgilisi yanında değilse, uzaktan da olsa onu göremiyorsa bu dünyada hiĥbir şeyin önemi yoktur, onun iĥin her yer anlamsızdır:

Neylesün ma' mre-i deĥri dil-i dvāne ĥn

Sensizin 'ālem ānā bir genci yoğ vrān gelür (G. 10/4)

“Gnl aşkından dolayı mecnun olmuş kişi mamur bir dünyayı neylesin. Sevgilisinin olmadığı bir ālem onun iĥin viran bir yerden başka bir şey değildir.” şairin sevgiliye duyduğu aşk o kadar büyüktür ki öldükten sonra bile sevgilisinden gelecek bir haberin onu ne kadar sevindireceğini dile getirmiştir:

Ĥākimn her zerresi raĥş ide miĥr-i řevĥ ile

Ĥabrme cānā řabā ger ilte peyđāmuñ senün (G. 29/3)

“Ey sevgili! Eğer ben öldükten sonra sabah rzgārı senden bana bir haber getirirse (yle mutlu olurum ki) toprağımın her zerresi sana duyduğum arzuyla raks eder.”

Sa'yî Ćelebi gazellerinde Ćođu řiiri âřıkâne olarak yazmıřsa da onun rindāne beyitler de kaleme aldıđı tespit edilmiřtir. Dünya hayatından zevk almayı, toplum kurallarını, din ve řeriatın emir ve yasaklarını ařmayı daha Ćok yiyip iĥmeyi, eđlenceyi, iĥkiyi ve iĥki zevkini yođun olarak ele alan gazellere rindāne gazel denir (Dilĥin, 2011: 83). Ćelebi'nin řiirlerinde rindāne beyitler oldukĥa fazladır. Hatta řair, zhdliđ bırakıp rindliđi yol edindiđini beyitlerinde aĥıkĥa dile getirmiřtir:

Ĥırĥa v tācin ĥodım zühdün ĥarābāt itdüm

Eşer-i rindi urundım eylerüm terk-i klāh (G. 40/3)

“Zühdün hırka ve tācını bıraktım, külahı terk ettim. Rindliğin tācını giyip meyhanenin yolunu tuttum.” Sa'yî bir beytinde de meyhane ortamındaki sohbet değinmiş ve bu sohbetin devamını istemiştir:

Bu 'işret-ĥāne-i deĥr iĥre Sa'yî

Mdāmī şurma eyle řoĥbet-i ĥāř (G. 25/5)

“Ey şaraba düşkün kimse! Sohbet etmeye devam et, durma. Sa'yî bu meyhane āleminin iĥindedir.” şair bir başka beytinde de yine meyhane muhabbetine değinmiştir. Onu sarhoş edenin iĥki olmadığını, asıl meyhane meclisinin muhabbetinin gönlünü mest ettiğini dile getirmiştir:

Cür' a-i cām-i muhabbetden tarab-sāz oldı dil

Şanma ey sâkî anı mest-i mey-i engürdur (G. 12/4)

“Ey sâkî, gönül muhabbet kadehinden bir yudum içince çoştı. Sanma ki şarap içince mest oldu.”

Sa'yî Çelebi'nin bazı şiirlerinde şühane tarzda söylenmiş beyitler tespit edilmiştir. Kadını ve kadının güzelliğini anlatan, aşkın maddi ve manevi zevklerini konu edinen zarif, nükteli söyleyişe şühane gazel denilmiştir (Dilçin, 2011: 83). Şair, gazellerinde sevgilisinden ayrı olmanın ızdırabını anlatırken onun güzelliğini betimleyerek bu güzelliğe kavuşamamayı da acısına eklemiştir:

Hâle içre meh degül güzîn-i âyîne mişâl

Seyre çıkdūñ gice 'arz itdi ruhuñ 'aks-i cemâl (G. 31/1)

“Işık halkası içerisindeki güzellik ay değil sevgili, senin yansımandır. Gece sen seyre çıkınca yanaklarının güzelliği âleme aksetti.” Şairin sevgilinin güzelliğini anlatması için her şey bir sebeptir. Bu bazen bir küpe bile olabilir:

Gūşvāruñ zūlfūn altından görünür mihvrēş

Her seher anuñçün olur revnağ-ı ahter şikest (G. 5/3)

“Ey sevgili! Küpen zülüflerin altından bir güneş gibi parlıyor. O güzelliğin görülebilmesi için her seher vakti yıldızlar kaybolur, âlem aydınlanır.”

Şairler buldukları toplumun birer aynasıdır. Şiirlerinde aşk, sevgili, eğlence, kahramanlık gibi konuları işlemelerine rağmen halk arasında yaygın inanışları, eğilimleri, toplumsal, geleneksel öğeleri de manzumelerine yansıtırlar. Sa'yî Çelebi de aşağıdaki beyitinde halk arasında yaygın olan yaraya pirinç ezip basmak uygulamasını şiirinde kullanmıştır:

Şū'le-i âh-ı derūnun zâhir itse tañ degül

Şubhuñ ey meh dâğ-ı mihrūñ cānna erz komuş (G. 19/5)

“Yüreğimin âh ateşi ortaya çıksa (zannetme) bu tan değildir. Ey ay! Sabah, güneşin yarasına pirinç koymuş.” Beyitte geçen “erz” kelimesi “pirinç, darı” manasındadır. Darı, ilaç anlamına da gelmektedir ve bazı şairler bu kelimeyi panzehir anlamında da kullanmışlardır (Şentürk, 2019: 51). Sa'yî Çelebi de bu beyitte sevgilinin yarasına darı, konulduğunu ifade etmiştir.

Mezar taşları; ölünün adının, doğum ve ölüm tarihinin, mesleğinin yazıldığı taşlardır. Bu bilgilerin yanı sıra bazen de mezar taşlarına özlü sözler, şiir, hadis ya da ayet de yazılabilir. Sa'yî Çelebi, mezar taşına yazı yazma geleneğini aşağıdaki mısralarına taşımış, ölüm nedeni olan sevgilinin verdiği cefanın mezar taşına dostu tarafından yazdırılmasını istemiştir:

Dost oldur baña öldükde mezârum taşuna

Yazdura şerh-i gamumla dil-berâ nāmuñ senūñ (G. 29/5)

“Ey Sevgili! Gerçek dost odur ki öldüğümde mezar taşıma beni kahreden üzüntümü açıklayarak senin namını yazdırsın.” Bir başka beyitte de şair, devrindeki bir meslek uygulamasını şiirine taşımıştır:

Nakkaş-ı kazâ mihr degül gelse çarha

Nakş itmege zer ezdi bu deyr-âhen içre (G. 41/7)

“Kaza nakkaşı gökyüzüne gelse gördüğü güneş değildir; o, bu sabır dünyasının içinde nakş edebilmek için altını ezmiştir.” Bu beyitte şair, “zer ezmek” ifadesini kullanmıştır. Altın ezmek sabır isteyen zahmetli bir iştir. Sağ elin orta parmağıyla altın hamur haline gelinceye kadar ezilir (Derman, 1989: 537). Şair Osmanlıdaki hem altın ezme işine hem de bu işin gerektirdiği sabıra mısralarında yer vermiştir.

Divan şiirinde birçok ilme ait terimler mısralarda yer bulmuştur. Bu ilimlerin en başında gelenlerinden biri de musikidir. Musiki aletleri divan şairleri tarafından manzumelerinin vazgeçilmez bir ögesi olduğu gibi Sa'yî Çelebi'nin gazellerinde de müzik aletleri yerini almıştır. Şair; tef, ud, ney, saz, çeng, tanbur gibi müzik aletlerini genellikle teşbih unsuru olarak kullanmıştır:

Nâle-i sînem tarab-sâz olmağa mânend-i 'ūd

Güş-mâl-ı çeng-i miñnetkârımı zâr eylemiş (G. 21/5)

“İnleyen göğsüm ud gibi neşelenmeye başlayacakken kederimi hatırlatan çeng beni ağlattı.” Şair, bu beyitte mızraplı çalgılardan olan ud ve çeng aletine yer vermiştir. Çeng, iki kat olduğu için divan şiirinde gam, hicran ve aşk ıstırabından beli bükülmüş âşığa benzetilmiştir (Canım, 2016: 55). Şair beyitte çekmiş olduğu acılardan dolayı kendini çeng gibi iki büküm olarak nitelendirmiştir.

Sa'yî'nin göğsünü dövmek ifadesi için “def”i, inlemek ifadesi için de “ney” kelimesini beytlerinde sıklıkla kullandığı görülmüştür:

Def gibi sînem dögüp âh itmeyince olmadum

Nâyveş halk-ı cihân içre müşârün-bi'l-benân (G. 36/3)

“Tef gibi göğsümü dögüp âh etmeyince ney gibi ne kadar inlesem de halk içinde parmakla gösterilen birisi olamadım.” diyen şair, “tef” ve “ney” kelimeleri ile teşbih yapmıştır.

Hayal ettiği şeyleri resme aktaran kişiye nakkaş denir. Divan şiirinde de şair, sevgilisinin hayalini gözüne ve gönlüne nakş eden bir nakkaştır (Yılmaz, 2014: 16). Sa'yî Çelebi gazellerinde sevgilinin kaşı, gözü, kirpikleri, saçı, yüzündeki benleri ile onu nakşetmiştir.

Şairin gazellerinin çoğunluğunu onun hayal dünyasındaki sevgilisini beyitlerinde tasvir etmesi oluşturmaktadır. Bu beyitlerden birisini sevgilinin zülüfü ile Hoten ahularının nefesi arasında kurulan ilişkide görmekteyiz:

Aldı heves-i zülfüü ile nâfe kalender

Bir kat deriye sarılı kaldı Hoten içre (G. 41/4)

“Ey sevgili! Kalender, saçlarının hevesiyle güzel koku aldı. O koku ki Hoten'deki ahunun derisinin içinde sarılı kaldı.” Nâfe, ahuların göbeğinde biriken donmuş pıhtı halindeki maddedir. Rengi siyah olan nâfe miskin ham maddesidir. Ahuların Hoten bölgesinde sürü halinde bulunması Hoten ile nâfe arasında ilgi kurulmasına neden olmuştur. Nâfenin siyah renkte olması ve güzel kokusu da sevgilinin yüzüne sarkan güzel kokulu saçın zülüfle ilişkilendirilmesini sağlamıştır (Taşağul, 1998: 253). Sa'yî Çelebi bu beyitle renk ve koku bağlamında aralarında ilişki bulunan kelimelere yer vermiştir.

Sa'yî Çelebi, bir başka beyitte de sevgilinin suretini gönül dünyasında nakş etmeye devam eder. Şairin bu nakışta kullandığı iğne onun kanlı kirpikleridir:

Deyr-i dilde nakş-ı hüsni-yâri tasvîr itmege

Eyledüm müjgân-ı hün-âlûd çeşmüm kıt kalem (G. 33/2)

“Gönül dünyamda yâri tasvir etmek için kan bulaşmış kirpikleri kalem eyledim.”

Sonuç

Kanuni Sultan Süleyman devrinin hattatlarından olan, bir dönem kadılık görevinde bulunan ve erken yaşta hayata gözlerini yuman Memikzâde Ramazan Sa'yî Çelebi'nin 45 gazeli tarafımızca günümüz Türkçesine çevrilmiş ve şiirleri üzerinde incelemelerde bulunulmuştur.

16. yüzyıl şairlerinin genellikle tercih ettiği aşıkâne, rindâne, şühâne temalı gazeller Sa'yî Çelebi tarafından da kaleme alınmıştır. Şair bu temalı şiirlerinde hat sanatına ait kelime ve kavramlardan oluşturulan mazmunlara beyitlerinde çok fazla yer vermemiştir. Gazellerde hattatlığa ait mazmunların kalem, hat, elif, mühr, gubârî gibi kelimelerle sınırlı kaldığı görülmüştür.

Bu dönemde şairlerin çoğu millî unsurları şiirlerinde kullanmışlardır. Bu unsurlar içerisinde yer alan deyimler Sa'yî Çelebi'nin de şiirlerini süslediği beyitlerinden yola çıkılarak değerlendirilmiştir. Şairin nazire geleneğine de uyduğu görülmüş ve dönemin padişahı olan Kanuni Sultan Süleyman'ın şiirine yazdığı nazirenin tamamına *Gazeliyyâtı*'nın içerisinde yer verdiği tespit edilmiştir.

Şair, mesleği ile ilgili mazmunlara şiirinde pek yer vermese de gazellerinde farklı alanlara ait terimler bulunmaktadır. O; hayal dünyasında canlandırdığı sevgilisinin suretini mısralarında nakş ederken musikiye ait kelime ve kavramlara, ceylanların nâfelerine, günlük hayatta kullanılan halk ilaçlarına değinmiştir. Sevgilisinden gördüğü eza ve cefayı anlatırken mezar taşına yazılacak söze, kabrindeki toprağa bile dizelerinde yer vermiştir.

Sa'yî Çelebi, tezkire yazarlarının da ifade ettiği gibi döneminin iyi şairlerindendir. O; kullandığı sanatlar, kelime ve kavramlarla gazellerine mana derinliği kazandırmıştır. Beyitlerinde zühtlüğü bıraktığını ve aşkı, şarabı, rindliği tercih ettiğini belirten şairin elimizde bulunan az sayıdaki gazeliyle dönemin divan şiirine katkıda bulunduğu görülmüştür.

Ġazeliyyât-ı Sa'yî Çelebî

1⁵.

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Almağa⁶ âh oğların kıddüm kemân oldı bana
Kavs-i menzilgâhı göklerde nişân oldı baña
- 2 Hırmen-i şabrum koyup ber-bâd kıldı hâşilum
Berq-i mihnetden dirîgâ çok zemân oldı baña

⁵ vr. 49b

⁶ Aşık Çelebi Tezkiresi'nde “atmağa” olarak geçiyor (Kılıç, 2010: 992).

- 3 Deřt-i ğamda mihr-i ' ışkuñla seng-i sūzānken
Āfitābum ebr-i firķat sāyebān oldu baña
- 4 Hırķa vū tācın ķodum zūhdi ħarābāt itdüm
şol zemān kim himmet-i pīr-i muġān oldu baña
- 5 Kānlu yaşumla müzeyyen eyledüm tezyīn iķün
Her biri Sa' yī nihāl-i erguvān oldu bana

2.

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Gördi kim eťfāl-i eřküm ħānesin eyler ħarāb
Āřiyān-ı dīdemi terk itdi uķdı murġ-ı ħ'āb
- 2 Dōne dōne iñleyüp küllābveř dōksem gerek
Pāyine sen serv-i ķaddūn yařumı mānend-i āb
- 3 Girye eyler gökde āhum işidüp her bir felek
Gözleri yaşidür aķan řanmañuz anı řihāb
- 4 Bir mūnaķķař āsmānı ħaymedür ey řeh-i felek
Taķdı āh-ı āteřinim yir yirin řanmañ tınāb
- 5 Tāb-ı bütten la' l-i dilberde görenler ile
şanurlar cām-ı řarāb üstünde ey Sa' yī ħabāb

3.

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Başum üzre berķ-i āh-ı āteřin raĥřān olup
Gözlerümden aķdı yaşum her şaraf bārān olup
- 2 Ğarķa virdi ġünbed-i gerdünı mānend-i ħabāb
Eřkümüñ her ķaťresi zencīr-i bī-pāyān olup
- 3 Sen niĥāl-i ġülden ayru bāġ-ı ' ālemde ġönül
Kaldı bād-ı ġamla berg-i bīdveř lertzān olup

4 Hâsretünle şîr-i diller ey gazâl-ı misk-i çîn
Qaldılar şahrâ-yı gâmda hâkla yeksân olup

5 Rişte-i câmı düşelden Sa'yî'nün çeng-i gama
Egleşür her üstüh'ânı nâyveş nâlân olup

4.

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1 Ağlayayın bülbülâsâ ben gülüm nâlân olup
Sen cihân bâğumda gül ey gönca-leb hândân olup

2 Ayda bir kez görmez oldum yüzüni ey mâh-rû
Gün gibi hercâyî olduñ âfet-i devrân olup

3 Götürürdün hâkdan bin zerre-i ey âfitâb
Bir gice başsañ kadem gam-hâneme mihmân olup

4 Niçe bir deşt-i belâ vü gâmda ey Leyl-i hırâm
Velehû hayrân gezer Mecnûn-ı ser-gerdân olup

5 Cây-ı gâmdur Sa'yîyâ bu hângâh-ı âb u gül
'Âlemü'l-helâka düş abdâlveş 'uryân olup

5.

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1 Her ne deñlü itse mir'ât-ı dili dilber şikest
'Aqs-i ruhsârınsa anuñ mazhar oldu her şikest

2 Bezm-i gâmda câm-ı dîdemden aqar tırmaz yaşum
Telh olucaq şîşe beñzer şarâb eyler şikest⁸

3 Güşvârüñ zülfün altından görünür mihrveş
Her seher anuñçün olur revnağ-ı aqter şikest

⁷ vr. 50a

⁸ "şikest" redifi bu mısra da yazılmamıştır.

4 Kādrin artur sözlerin cānā şumm ' aşıkларуñ
Eksik olur kıymeti olcağız güher-şikest

5 H'ān-ı vaşlın istemekden Sa'yı leylī dōšek
Kāse-i Mecnūn gibi olsun sıfāl-i ser-şikest

6.

Fā' ilātūn Fā' ilātūn Fā' ilātūn Fā' ilūn

1 Şāh-ı ' aşkum dūd-ı āteşnākdur başumda tāc
Mülk-i ğamdan tıĝ-i nār-ı āhla aldum ħarāc

2 Çeşm-i ħunbārumla cism-i pūr-fikārum dir gören
Buña cerrāh-ı eceldür eyleyen ancak ilāc

3 Pūte-i ğamda eger cānuñ eritmezseñ dilā
Kāse-i ser-seng miĥnet birle mānend-i züçāc

4 Sākiyā şun sāĝarı bu devr içinde sanmadan
Nağd-i ħalbūñ bulmaya bāzār-ı ' aşk içre revāc

5 Āb-ı ĥasret dīdede başda hevā-yı nār-ı şevk
Sa'yı' nūñ ĥāki meger bunlarla bulmuşdur revāc

7.

Fā' ilātūn Fā' ilātūn Fā' ilātūn Fā' ilūn

1 Münşī-i kudret berāt-ı cenge tuĝrā-yı ' ıyd
Çekmese olmazdı ħaşuñ ĝirre-i ĝarrā-yı ' ıyd

2 Eşkümi saĝkā müjem cārub idersem seyrider
Dāmen-i yāri ĝubār-ālūd ider şāh'rā-yı ' ıyd

3 Ķan bulaşdırdı beni ħurbān idüp ol ħaşı ya
Dest-i ĥūn-ālūdun anuñ şanmañuz ĥınnā-yı ' ıyd

4 Rūzeden nūr-ı başar ĝitdi bugün ' ālem meĝer
Sāĝar-ı ĝitī-nümādan görinse ferdā-yı ' ıyd

- 5 Rûze-i hicrânla cismüm ser-â-ser kanlu dâğ
Sa' yîyâ gören beni giymiş şanur dîbâ-yı 'ıyd

8⁹.

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Şubha dek yummaz gözün her şeb olup bîdâr-ı çarh
Şöyle beñzer kim sever bir mihri yok dildâr-ı çarh
- 2 Tîrünüñ irişdügi şükrânesi nehcîrüne
Nağd-i cân îşâr iderken urdı bir miqdâr-ı çarh
- 3 Tîr-i âhum urduğı peykânıdur şanmañ şihâb
Acısından çekdi atdı sînedden nâ-çâr çarh
- 4 Tîğ-i âhum berķveş eksik degüldür başına
Gök demürden eylese miğfer n'ola tekrâr-ı çarh
- 5 Her giyâhın kabrimün eşkiyle nemnâk eyledi
Akıdur her dem gözünden eşk-i güher-bâr-ı çarh
- 6 Çenber itdi kıadd-i bî-gam akıdup gözden yaşum
Şanasın âb-ı revâne düzdi bir neccâr-ı çarh
- 7 Ğam şebinde necm-i tâbânı anuñ göz yaşıdur
Eyleyeydin Sa' yî'yi dil-ħaste-i bîmâr-ı çarh

9.

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Yoluña şunlar ki 'ömrüm ħânümânlar dökdiler
Ğam metâ' ın aldılar nağd-i revânlar dökdiler
- 2 İtlerün meyl eylesün diyü ten-i fersüdeler
Geldiler küyuñda yir yir üstüh'ânlar dökdiler
- 3 Nüş-i cân anlara kim 'ışkuñ meyinden mest olup

⁹ vr. 50b

Dide cāmundan şerāb-ı erġuvānlar dōkdiler

4 Sīm-i eřkūm naqd-i cānum gibi řaqlarken gōñūl
Yoluña anı bu çeřm-i ħūn-feřānlar dōkdiler

5 řanmañuz na' l u elifler sīnemūñ meydānına
Leşker-i hicrān gelüp tīr-i kemānlar dōkdiler

6 Almaġa Sa' yī gibi bāzār-ı ġamda derdini
Niçeler naqd-i ġayāt-ı cāvidānlar dōkdiler

10.¹⁰

Fā' ilātūn Fā' ilātūn Fā' ilātūn Fā' ilūn

1 Zaġm-ı çeřm-i ħūn-feřānumdan anuñçūn řan gelür
Kim aña her dem ġadeng-i firşat-i cānān gelür

2 Çeng-i ġam bir ġūř-māl itmiř ezel bezminde kim
Rişte-i cān-ı ġazīnemden henüz eġġān gelür

3 řafġa-i sīnemde cānā her zemān pürkār-ı dil
Noġta-i dāġ ġam-ı ' ıřķ üzere ser-gerdān gelür

4 Neylesūn ma' mūre-i dehri dil-i dīvāne çūn
Sensizin ' ālem aña bir genci yoķ vīrān gelür

5 Menzil-i maġsūda irmek isteyenler her řadem
Gird-bādāsā belā deştinde ser-gerdān gelür

6 Ĥāk-i Sa' yī'den yaña itmiř ġūzer beñzer nesim
Kim niye andan meřām-ı dehre bŷy-ı cān gelür

11.

Fā' ilātūn Fā' ilātūn Fā' ilātūn Fā' ilūn

1 Sīne-i řad-çāke dilden anuñ içūn řan gelür
Kim aña her dem ġadeñġ-i ġuřřa-i devrān gelür

¹⁰ vr. 50b-51a

- 2 Merhem-i rāḥat yüzün görmez kıılır bīmār u zār
Bir gönül kim aña her dem ḥasret-i ḥırmân gelür
- 3 Şanma vādī-yi ğam-ı ' ışık içre ey Leylî-ḥıram
Bir daḥî bencileyin Mecnûn-ı ser-gerdân gelür
- 4 Baĝa varsam sensiz ey gül her yiri bir berg-i sebz
Kesmege naḥl-i ḥayātum erre-i ḥicrân gelür
- 5 Rastî şol serv-i ḳadsin sen ki her dem pâyüñe
Her ṫarafdan cûy-ı eşk-i dīde-i giryân gelür
- 6 N'ola bir pâyânı yok baḥr olsa eşküm Sa' yîyâ
Niçe demdür anda seyl-i vādī-i hierân gelür

12.¹¹

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Şol zemândan kim gözüm mihr-i ruḥuñdan dürdür
Ey meh-i bed-mihr o demden nürdan mehcürdür
- 2 Dâĝdâr-ı âteş-i derd ol yüri var lâle-vâr
Naḳş-ı ḥâl ' arız-ı cânân gözümde dürdür
- 3 Bezm-i ğamda gûş-mâl-i çeng-i mihnetden gönül
İñleşe şanur işiden nâle-i ṫanbürdür
- 4 Cür' a-i cām-ı muḥabbetden ṫarab-sâz oldu dil
Şanma ey sâkî anı mest-i mey-i engürdür
- 5 Sa' yî'ye sâkî yetiş bir cām-ı ' işret şun ki ol
Sâĝar-ı endüh-ı revândan ḳatı maḥmürdür

13.

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

¹¹ vr. 51a-51b

- 1 Bir ġazel kim vaşf-ı ġařf-ı la' l-i mey-ġunuñdadur
ġırz-ı cāndur dilde ol bu ben du' ā-ġūyuñdadur
- 2 Levġ-i ' aġl-ı ' āřıķa ĉekmek diler ġařf-ı cūnūn
Noktalar kim misk-i terden řařġa-i rūyuñdadur
- 3 Bir ayaġ ūzre řurup řābit ġademlik ġořterūr
Serve beñzer kim hevā-yı ġadd-i dil-cūyuñdadur
- 4 Ķad ġamāide muřtarib ĉevġān-ı zūlfūñ gibi dil
ġūyiyā fikr-i mūselsel ' anberīñ ger bendedūr
- 5 Sa' yī' yi cānā hevā-yı pāy-ı būsuñ ġāk idūp
Yıllar olmuřdur dūřūp rāh-ı ser-i kūyuñdadur

14¹².

Fe' ilātūn Fe' ilātūn Fe' ilātūn Fe' ilūn

- 1 řaġ isen ol ġo beni ey dil-i bīmārum var
Ger olursam baña ĉeřmūm gibi aġlarum var
- 2 Ĥacl eyler seni nāziyla ġırāmı yārūñ
řakin ey serv dime bir daġı refārūm var
- 3 Ķam beni şoyle za' īf eyledi kim dildāre
řāķatūm yoķ dimege bir iki ġūftārum var
- 4 La' le dōnse yařumuñ rengi n'ola ' aksinden
Dīdede ĉūnki ġayāl-i leb-i dildārum var
- 5 Nice ġoř dil olayın Sa' yī belā kūncūnde
Pister-i ġamda yatur bir dil-i bīmārum var

¹² Varak 51b'de sayfa kenarına yazılan gazelle bu gazel aynıdır. Gazellerde 2, 3 ve 4. beyitlerin sıralaması farklıdır. Ayrıca 3. beyitin 1. mısrasında geĉen "şoyle" kelimesi sayfa kenarındaki gazelin 3. beyitinde "mahv" olarak geĉmektedir.

15.¹³**Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün**

- 1 Bâd idenler zülfünü hâlüm perîşân itdiler
La' l-i mey-günüñ içenler yaşımı kan itdiler
- 2 Vaşf idenler şem' -i ruhsâr-ı cihân-efrûzuñı
Gönlümi pervâneveş ' ışkunla süzân itdiler
- 3 Dürr-i dendânuñ alup ağılatalar şol deñlü kim
Yaşımı ey gevher-i yekdâna ' ummân itdiler
- 4 Bildiler sensin cihânda künc-i maşşûdum benüm
Yağdılar dil hânesin ' ışkuñla vîrân itdiler
- 5 Anca bilün yâd idüp cânâ idenler kıyl u qâl
Müydan her dem beni nâlân u giryân itdiler
- 6 Âfitâbum gam şebinde mihr-i ruhsârüñ añup
Yaşumuñ her kaçresin bir necm-i tâbân itdiler
- 7 Âh kim vaşf eyleyüp zülf ü zenağdânuñ senüñ
Gönlümi ol dem esîr ü bend-i zindân itdiler
- 8 Kâmetüñ añup cihân bağında ben âzâdeni
Sâyeveş ey serv-ğad hâkiyle yeksân itdiler
- 9 ' Uğde-i zülf-i ' abîrâsâ ki dil na' l-bedler
' Âlemüñ müşkillerin heb baña âsân itdiler
- 10 Her kişi ruhsâr-ı âteş tâbuñı medğ eyleyüp
Nâr-ı âhım Sa' yî' nüñ cânâ firûzân itdiler

16.

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Bâğ-ı dehre lâleveş dağıyla gelmiş ' aşıkız
Mâ' il-i ' ışkuz belâ oduna yansağ lâyıkız

¹³ vr. 51b-52a

- 2 Sāgar olaldan sıfāl-i ten sebū olalı ten
Mest-i ' ışkuz zāhidā şanma bizi kim ayıkız
- 3 Sīneler Ćāk eyleyüp izhār-ı ' ışk eşkine řañ
Şubhveş mihrüñle Ćün yüzi ağ alnı açukız
- 4 Şoñradan geçdi belā zinciri Mecnün boynına
Bend-i Ćamda ey řaĆı Leylī biz andan sābıkız
- 5 Üstüh'ān-ı cismimüzdür nerdübān-ı řaşr-ı Ćam
Pāye-i ' ışk içre biz Sa' yi bülend-i fā' ikiz

17.¹⁴

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Sālik-i rāh-ı Ćarābāt olmayınca pīrimüz
Olmadı ser-menzil kūy-ı fenāda seyrimüz
- 2 Pūte-i miñnetde naĆd-i řalbini řāf itdi dil
Cevher-i mihr u muĆabbet olalı iksīrimüz
- 3 Pehlivān-ı ' arşa-i ' ışkuz ki aldıĆ ' ālemi
' Āķıbet Ćār-ı ta' alluĆ oldı dāmen kibrimüz
- 4 Düşdi vādī-yi belā-yı ' ışka dil dīvāne-var
Sa' yiyā sevdā-yı zülf-i yār olup zencirimüz

18.

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Deřt-i Ćamda derd ile āh itdügünce her nefes
Od Ćıķup eflāke yir yir řutuřur mānend-i Ćas
- 2 Kārbān-ı ' ışkıla geldüm fenā şehrine bene
Alemler Ćıtsa fiĆānum n'ola mānend-i ceres

¹⁴ vr. 52a-52b

- 3 Başumuz meydân-ı mihr-i yârda ğalţân iken
Urmamuşdı güy-i ' ışka kimse çevgân-ı heves
- 4 Şah-bâz-ı evc-i istiġnâ olaldan murġ-ı dil
' Arşa-i ' âlemde gelmez baña ' anķâlar meges
- 5 Sa' yîyâ bir gün hümâ-yı vaşl ola diyü şikâr
Üstüh'ân-ı cismümi itdim müşebbek bir kâfes

19.

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Raĥne kim dil kaşırına zaĥm-ı ğam-ı dil-ber ĥomuş
Rûy-ı yâri çeşm-i cân görsün diyü manzar ĥomuş
- 2 Dâġ-ı ğam şanur görenler taĥtasında sînemüñ
Naķd-i cânım almaġa şarraf-ı miĥnet zer ĥomuş
- 3 Ĥavf idüp tîġ-i şu' â' -ı nâr-ı âhumdan benüm
Çarĥ kat kat gök demürden başına miġfer ĥomuş
- 4 Ten ĥişârın ceys-i ğam olup ĥâyâl-i zülf-i yâr
Burc-ı dilde bir livâ-yı ejdehâ-peyker ĥomuş
- 5 Şû' le-i âh-ı derûnun zâhir itse tañ degül
Şubĥuñ ey meh dâġ-ı mihrüñ cânına erz ĥomuş
- 6 Ger şorarsañ Sa' yî'yi cânâ mariżi ' ışk olup
Pister-i ġamda belâ bâlîni ser üzre ĥomuş

20.¹⁵**Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün**

- 1 Cân ile varan şu kim yoluñda İşâr eylemiş
Kendüyi râh-ı muĥabbetde sebük-bâr eylemiş
- 2 Murġ-ı cânı dâne-i ĥâlün ĥevâsı ey hümâ
Çeng-i şâĥin ġam-ı ' ışka giriftâr eylemiş

¹⁵ vr. 52b-53a

- 3 Neylesün gűlŐen temāŐasım gűnűl Ćűn derd aņun
Sĭnesin dāĝ-ı ĝam-ı 'ıŐkryla gűlzār eylemiŐ
- 4 Tűti-i cān eylemez āyine-i dehre nazar
Bilemez űstād-ı 'ıŐk aņa ne gűftār eylemiŐ
- 5 Őavt-ı rűh-efzāyına muřrib meĝer kim sāzına
Rişte-i cān-ı ĝazĭn-i Sa' yĭ'den tār eylemiş

21.

Fā' ilātűn Fā' ilātűn Fā' ilātűn Fā' ilűn

- 1 Dāĝ-ı ĝasretlerle Őol kim sĭne gűlzār eylemiŐ
Bűlbűlāsā ĝār-ı ĝamkārun anuņ zār eylemiŐ
- 2 Dil dűŐűp cām-ı Őarāb-ı 'ıŐk ile mānend-i Ćeng
Kendűsi ber-pāy-ı sermeste hevādār eylemiŐ
- 3 Nokta-i dāĝ-ı muĝabbet ĝomaĝa dil levĝine
Ol perĭ ĝařtĭn ruĝı devrinde pűrkār eylemiŐ
- 4 Erĝanűnāsā cihān deyrinde olmuŐ nāle-sāz
Ey Őanem sevdā-yı zűlfűn her ki zűnnār eylemiŐ
- 5 Nāle-i sĭnem řarab-sāz olmaĝa mānend-i ' űd
GűŐ-māl-ı Ćeng-i miĝnetkārımı zār eylemiŐ
- 6 Gűsterűp mir'at-ı ruhsārında ol meh la' lini
Sa' yĭ'yi bir tűti-yi gűyā-yı esrār eylemiŐ

22.

Mefā' ilűn Mefā' ilűn Mefā' ilűn Mefā' ilűn

- 1 Fenā gűlzārıdır ' ālem bahārından ĝazān ĝalmıŐ
Meh-i nev Şanma uĝmıŐ ' andelĭb-i āŐiyān ĝalmıŐ
- 2 Ćıřaldan ĝāl Őibr u tāk-ı ebrűņa degűl zűlfűn
Kemend-i ' anberāsāsıyla miskĭn rismān ĝalmıŐ

- 3 Aña meşşâta-i kudret-şikest irgürdi beñzer kim
Bugün âyinceye baqđım hemân bir üstüñ'ân qalmış
- 4 Sır-ı teslîmi niçün qomayam hâk-i râhına
Tariğ ehli fenâ bezminde bir pîr-i muğân qalmış
- 5 Ten-i Sa' yî qatı pejmürdedür vir âb-ı la' lûnden
O miskîn-i hâkdan gamda şöyle nâ-tüvân qalmış

23.¹⁶**Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün**

- 1 Cismümi hâk ister iden nâr-ı hicr-i yârmış
Yile viren hâkümi bir âh-ı âteş-bârmış
- 2 Bağrumı her dem şurâhıveş tolu kân itmeyen
Beñzer ey dil ârzü-yı şoğbet-i yâr eylemiş
- 3 Düşüren dâm-ı belâya âh kim dil murğunu
Dâne-i hâl-i siyah zülf-i ' anber-bârmış
- 4 ' Andelîb-i dil n'ola âh itse bâğ-ı dehrde
Kim bu gülşenden naşîb aña belâ-yı hârmış
- 5 Bezm-i ' uřşâkķı nevâ-yı âhı tıtdı Sa' yî'nün
Rişte-i cânı belâ-sâz yine evtâr eylemiş

24.

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Her ne dil kim ' azm-ı râh-ı küy-ı dildâr eylemiş
Bu fenâ deştinde kendün yâr reftâr eylemiş
- 2 N'ola inlerse gönül çün nefis-i pür zâr-ı belâ
Nâyveş bezm-i muğabbetde anı zâr eylemiş

16 vr. 53b

- 3 Levha-i cāna koyan dāğ-ı muhabbet noqtasın
Bu dil-i ser-geştemi mānend-i pürkār eylemiş
- 4 ' Iřk-ı cāmın nūř idüp deyr-i muhabbetde gönül
Bir şanem-zülfün miyān-ı cāne zünnār eylemiş
- 5 Nağd-i kılbin řāf iden ğam pūtesinde Sa' yī
Kīmiyā-yı ' işk-ı dildāre talebkār eylemiş

25.

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ulün

- 1 Olalıdan ger iş'ār içre ğavvāř
Çı kardum dürlü dürlü gevher-i hāř
- 2 Baña ' aksine yüz gösterdügi çün
Yaşumdan oldı ketm-i gözgüsi pāř
- 3 Muħakkağdur ğubār-ı haç lebünde
Yazupdur hātem-i la' l üzre İhlāř
- 4 Şafağ mey nuğl encüm zühre muşrib
Tutar def mihr ü meh çarğ oldı rakğāř
- 5 Bu ' işret-hāne-i dehr içre Sa' yī
Müdāmī turma eyle řoħbet-i hāř

26¹⁷.

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

- 1 Ayrılıp dildārdan düşdi meger hicrāne şem'
Yandı yağıldı anuñ çün āteř-i sūzāne řem'
- 2 N'ola ' iřkuñ tābnāk itse derün-ı sinemi
Şu' le virür yansa ey meh hāne-i virāna şem'
- 3 Gün yüzün göster baña ğamdan hālāř olsun gönül
Zulmet-i şeb def' olur ey meh ne dem kim yana şem'

- 4 ' İşka dil yakup iletün her ĥarâbât ehline
Çün bilürsün gönderürler meclis-i yârâna şem'
- 5 Ey kamer-i ruĥ ki şaĥın eşkle âhumdan benüm
Söylenür duymaz bilirsün bâd ile bârâna şem'
- 6 Câme-i simîn giyüp zer-tâc u miskîn tûĥ ile
Bezm-i ehl-i ' ışka varsa yaruşur şâhâne şem'
- 7 Yanmaĥa süz-ı güdâzın âteş-i ĥamdan gelür
Her gice tâ şubĥ olunca meclis-i cânâna şem'
- 8 Şol kadar yandı yakıldı tâ ki Sa' yî dün gice
Bir nefes diñlenmedi irince dek pâyâna şem'

27.

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Pister-i ĥam eyledi za' fıyla yirüm derd-i dâĥ
Bir daĥı ben ĥasta yâ Rab olmıyor olmamı şâĥ
- 2 Tolanur pervâne diller türbetüm fânüs var
Ķabrüme ĥandîl-i mihrün olalı ey meh çerâĥ
- 3 Âĥ gibi muşribüm var ĥam gibi yâr-i ĥadîm
Meskenüm olsa yir ider ĥüşe-i emn [ü] ferâĥ
- 4 Üstüh'ân-ı küşte-i tiĥ-i ĥam olup tu' mesi
Ķan bulaşdı aĥzuma sürĥ eyledi minĥâr-ı zâĥ
- 5 Gülşene baĥr-i sirişkin ideli çeşmüm revân
Pençe-i mercâna döndi Sa' yî pây-i kebk-i bâĥ

28.¹⁸

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Urdu gonca ol kaçı yâ kabza-i cevri ke
Üstühân-ı cismümi tîr-i gâma eyler hedef
- 2 Ey dişi lü'lü' hayâl-i dürr-i dendânüñ gözüm
Hıfz ider kaçım eşkinde mânend-i şadef
- 3 Görüben la'l-i güher-zâ ki harîdâr olmuşam
Nağd-i eşk-i hûn-feşânum eyleyüp sînemi leff
- 4 Karşuña gögsün döğüp zer gösterelden ey kamer
Meclis olmaz kim tabaņçe-i sîmin devründe def
- 5 Hâb-ı düzdin men' için Sa' yî seni¹⁹
Tîğ ile müjgânlarum râh-ı nazarda tutdı şaf

29.

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Ey gönül def'-i gam-ı eyyâmise kâmuñ senüñ
Düşmesün elden Cemâsâ câm-ı gül-fâmuñ senüñ
- 2 Dâne-çîn-i geşt-i zâr-ı sihr olup ey murğ-ı dil
Key şaķın kayd-ı ta' alluķ olmasun dâmuñ senüñ
- 3 Hâkimüñ her zerresi raķş ide mihr-i şevķ ile
Kaŗrûme cânâ şabâ ger ilte peyğâmuñ senüñ
- 4 Bezm-i devr içre bana kañ yutdurursan ey felek
Tobtolu hûn-âb-ı gamdur varsa eşküñ senüñ
- 5 Dost oldur baña öldükde mezârum taşuna
Yazdura şerh-i gamumla dil-berâ nâmuñ senüñ

¹⁸ vr. 54a-54b

¹⁹ Mısrada kelime eksikliği olduğu için mısraın vezni kusurludur.

- 6 Cür' a-nüş-ı sâkı-i bezm-i harâbât olmağa
Sa'yîyâ başdan sıfâl-i pür gerek câmuñ senüñ

30.

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 'Âşık-ı üftâdedür düşse n'ola eş'âra çeñg
Açılır gönli anuñla neylesün âvâre çeñg
- 2 Beñzemiş evrâk-ı renginle sîm-i efşânla
Jâle düşmiş bir gülistâna ya bir gülzâra çeñg
- 3 Şanma göz her şafhası üzre olupdur zer-feşân
Âteş-i hasret şu'â'idur yanupdur nâra çeñg
- 4 Yazuban 'arz itdügi budur derüni hâlîni
Cânı yokdur yâre qarşu kim gele güftâra çeñg
- 5 Cedvel-i simîni eşk evrâd-ı zerdî çehresi
Beñzese Sa'yî n'ola bir 'âşık-ı gamh'âra çeñg

31²⁰.**Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün**

- 1 Hâle içre meh degül görinen âyîne mişâl
Seyre çıkduñ gice 'arz itdi ruñuñ 'aks-i cemâl
- 2 Dâmen-i şabrumı çâk itdi çeküp dest-i firâk
Gözlerüm yaşı degüldür dökülür tügme-i âl
- 3 Merdüm-i dîde gözünden düşecek eşk-i sitem
Rağm idüp hün-ı dil aña giyürür câme-i âl
- 4 Dost ben aña derim kim olacak göze gire
İtdüre hâk-i tenümden saña dildâre sıfâl
- 5 Afitâbum saña sihr ile qarîn olmağa mâh
Âteş-i na'le şalar şanma şafağ içre hilâl

²⁰ vt. 55a

- 6 Per-i tırũn hevesi itdi dil-i Sa'yı'yi hāk
İrişür mür-ı za' İfe perr ü bāliyle zevāl

32.

Fe'ilātũn Fe'ilātũn Fe'ilātũn Fe'ilũn

- 1 Nāle ney gözyaşı mey oldu ciĝer büryānum
Ĥāne-i dilde ĥayālũn olalı mihmānum
- 2 Levĥ-i ĉehremde yazar sũrĥ ile ' işk āyetini
Ķıl ĥalemlerle tenũm dīde-i ĥũn-efřānum
- 3 Ĥār u ĥasdur ki götũrdi anı seylāb-ı sirişk
řanmañuz eşk-i terũmde görinen müjĝānum
- 4 Nem ziyān ola niřār eyleyesin yolunda
Gevher-i eşk ile pür eyleyũben dāmānum
- 5 řermsārum yaĥalı Sa'yı señũn dilberden
Üstũĥān-ı tenũmü nār-ı dil-i sũzānum

33.²¹

Fā'ilātũn Fā'ilātũn Fā'ilātũn Fā'ilũn

- 1 Ben bu vādī-yi belā-yı ' işka başmazdum ĥadem
Olmasa evvel ĥadem ser menzilũm kũy-ı ' adem
- 2 Deyr-i dilde naşş-ı ĥũsn-i yāri tařvīr itmeĝe
Eyledũm müjĝān-ı ĥũn-ālũd ĉeřmũm ĥıl ĥalem
- 3 Dil bugũn bir cāmdan ĉekdi řarāb-ı ' işkı kim
İĉmedi anuñ ĝibi cām-ı cihān devrinde Cem
- 4 Bu ne ĥāletdür ' aceb sāz-ı nevā-yı ' işkda
Kim semā' -ı na' mesi ĥaddini ĉarhuñ ĥıldı ĥam

²¹ vt. 55a-55b

- 5 Bezm-i ğamda muṭrib-i āhum fiġāna başlasa
Rište-i cāndan gelür Sa' yî şadā-yı zîr ü bem

34.

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Kūyuña āhum dilerdi ilte ḥāşā kim benüm
Seyle virdi lîkin anı çeşm-i nemnākum benüm
- 2 Başum alup eyledüm 'azm-i beyābān-ı fenā
Kimseler nām u nişānum bilmeye tāküm benüm
- 3 Ḥasret-i ruḥsār u zülf-i yār ile cān virmişem
Lāle vü sünbül bitürse seyr ider ḥāküm benüm
- 4 Sīne-i şad çākum içre nāle-i cān-süzıla
Güyyā murġ-ı kaşesdür cān-ı ğamnāküm benüm
- 5 Bezm-i ğamda sīne-i çākin göricek Sa' yî'nün
Didi dil-ber āferīn ey mest-i bî-bāküm benüm

35.

Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün

- 1 Vücūdum maḥv olup olsa yirüm kūy-ı 'adem bir gün
Murādum üzre gül rencīde kıl luṭf it 'adem bir gün
- 2 Esās-ı kaşr-ı 'ışık ey seng-dil vîrān olur yāb yāb
Ḥarāb olup yıkılmaz ise bünyād-ı sitem bir gün
- 3 Dil ü cān tārnuñ mızrāb-ı ğamdan nālesin düzdüm
Ḥikāyet eylese meclis-i meclis zîr ü bem bir gün
- 4 Bunı bildim ki āḥir cām-ı 'ömrün inkisārı var
Anuñçün komadı elden olunca cāmı ḥum bir gün
- 5 Baña kayd-ı ta'alluḫ pāy-bend olmasa ey Sa' yî
Bu rāh-ı pür-ḥatırda kim dir idi eglenem bir gün

36.²²**Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün**

- 1 Yā qaşuñ ey nāvek-efgen eyledi kaddüm kemān
Tīr-i āha menzil-i qaıvi n'ola döksem nişān
- 2 Ćekdiler zencīr-i zer-tākat řererden göklere
Āhumuñ düdun şanasun ejder-i āteş-feşān
- 3 Def gibi sīnem dögüp āh itmeyince olmadım
Nāyveş halk-ı cihān iĆre müşārün-bi'l-benān
- 4 Hāk olursam da hevā-yı pāy-būsuñdur heves
Bād-ı miñnetle meger kılmaya girdümden nişān
- 5 Bir hümādur sīnede Sa'yı Ćayāl-i zülf-i yār
Yire atdı řanasın oldı Ćarīş-i üstüñ'ān

37.

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Ć Asker-i mülk-i Ćama řimdi ben oldum baş olan
Ć Azm-ı rāh itdüm qanı gelsün ber ü bād eş olan
- 2 Başum alup eyledüm Ć azm-ı beyābān-ı fenā
Rehberüm Ćam zād miñnet Ćuşşādur yoldaş olan
- 3 Yirini evc-i řeref eyler felekde Ćün gibi
Ćüyveş ĆevĆān-ı mihr-i yāre Ćāzır baş olan
- 4 Dürr-i řehvārın cihānuñ gözüme göstermeden
Ćatre Ćatre Ćeşme-i Ćeşm-i terinde yaş olan
- 5 Māder-i dehrüñ iĆersem zehrini mānend-i řīr
Ćam degül Ćünkim benümle Ćuşşādur Ćardaş olan
- 6 Yaş döküp gözden yüzün cārübveş sürsin yire
Sa'yıyā řahn-ı sarāy-ı Ćuşşaya ferrāş olan

22 vr. 55b-56a

38.

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 ' Aks-i rüy-ı yârsız mir'ât-ı cânı neylerün
Pârelensün señg-i miñnetle ben anı neylerün
- 2 Mihr-i rüyüñla hayâl olmazsa mânend-i elif
Bu ten-i zerd ü nizâr u nâtüvânı neylerün
- 3 Def gibi s̄inem döğüp âh itmeyince olmadım
[.....]²³
- 4 Göz yaşun t̄ir-i ğam-ı ' ışķile âh̄ir ey peri
Ş̄iše-i kaşr sipihr-i zer-nişânı neylerün
- 5 Dilde zünnâr-ı ser-i zülfün hevâsı olmasa
Ey şanem bu deyr-i naķş-ı âsumânı neylerün
- 6 Güş-i hüş-ı zühreye irgürdi ey dil nâlesin
Sa'yi'nün her kim iş̄tidi üstüñ'ânı neylerün

39²⁴.**Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün**

- 1 Niçe bir dîrsin be ş̄üfî saġâr-ı şahbâyı ķo
Bir daħı baña bu sözi söyleme ġavgâyı ķo
- 2 Mużtarib-ħâl eyleme diller perişân olmasun
Bir dem ey bād-ı şabâ ol zülf-i ' anber-sâyı ķo
- 3 ' Ömre çünkim i' timād olmaz bugünden yarına
Hey kıyâmet bana lütf it va' de-i ferdâyı ķo
- 4 Var iken ' âlemde ey dil şâl-ı miñnet tâc-ı ğam
Kime zerbefte-i aţlas-ı dîbâsını ķo²⁵

²³ Bu beyitın ikinci mısrası yazılmamıştır.²⁴ vr. 56b²⁵ Mısrada kelime eksikliği olduġu için mısramın vezni kusurludur.

- 5 Öykünürmiř řive-i Ćeřm-i nigäre bir dađı
Añma Sa'yı baña ol nergis dir ağbānı Ķo

40.

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 UrduđıĶün her der ü dıväre kendün düd-ı āh
Sāye gibi başdan ayağa teni oldu siyāh
- 2 Ķandesin ey serv-i bālā Ķabrümün nergislere
Her biri bir Ćeřm-i Ķasretdür saña eyler nigāh
- 3 ĦırĶa vü tacin Ķodım zühdün Ķarabāt itdim
Efser-i rindi urundım eylerüm terk-i külāh
- 4 Hāle şanma ey Ķamer güyuñ ser-ā-ser seyr ider
Tır-i āhumdan benüm Ķavf eyleyüp her gice māh
- 5 Ħasret-i la'liyle cān virdim nigāruñ Sa'yiyā
Sünbül olursa mezārında yir ider her giyāh

41.²⁶

Mef'ülü Mef'ülü Mef'ülü Fe'ülün

- 1 Ħāl-i ruĶuñ üzre ĶaĶ-ı 'anber-şiken iĶre
Bir tıfl-ı Ħabeř'dür ki düşüpdür Ķemen iĶre
- 2 řaĶlayamadım dıde beyāzında sirişküm
Penbeyle velı Ķıfz olunur der 'aden iĶre
- 3 Rengın-i 'aĶıĶün ider ribāsuma benzer
Tā bı-naĶddur düşse süheylün semen iĶre
- 4 Aldı heves-i zülfün ile nāfe Ķalender
Bir Ķat deriye şarılı Ķaldı Ħoten iĶre
- 5 Sınemde Ķayāl-i ĶaĶ-ı dāđ-ı siyehünle
Bir tıtiye benzer düşse zāđ u zağan iĶre

²⁶ vr. 56b-57a

- 6 Tîrûñ degül öldürmek için ağlayu ben kan
Engüşt-i taḥayyür qodı zaḥm-ı dehen içre
- 7 Naḳḳâş-ı ḳazâ mihr degül gelse çarḥa
Naḳş itmege zer ezdi bu deyr-âhen içre
- 8 Ḥaṭ zulmet olur ma' nâ añuñ âb-ı ḥâyatı
Yoḥsa lebûñ evşâfını Sa' yî sūḥan içre

42.

Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün

- 1 Gir gönül kûy-ı ḥarâbâta ḳo neng ü 'ârı
Böyledür 'âşık olan kimsenün âḥîrkârı
- 2 Âteşin âhum oḳı baḡrına girdi felekün
Meh-i nev şekli degüldür görinen sūfârı
- 3 Her gice şanma şihâb olduḡı çün köhne-serâ
Görmeyüp ḥâne-i dehrün dökülür mişmârı
- 4 Küşte-i tiḡ-i belâ ḳanın içre şu yirine
Sürḥ-reng olsa ne var zâḡ-ı ḡamuñ minḳârı
- 5 Tîr-i peykân-ı belâlarla yüreg sinemde
Döndi şol ḡoncaya Sa' yî k'ide mesken ḥârı

43.

Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün

- 1 Ḳılmasunlar hiç te' accub dîde-i nemnâkimi
Aḡlamazdı bilmese ḥâl-i dil-i ḡamnâkimi
- 2 Ḳılca hergiz göremedim 'aks-i miyân dil-beri
Ḳarşu ṭutdım gerçi kim âyîne-i idrâkimi
- 3 Sûzen-i müjḡânuma ṭaḳdım sirişküm riştesün
Dikmek için birbirin bu sîne-i şad çâkimi

4 Başum üzre tîğ-i âteş-bârdur âhum degül
Çatlüme kaçd eyledi cellâd-ı firkat hâkimi

5 Berķ şanur Sa' yiyâ âyine-i eflâkda
Kim ki görse ' aks-i tîğ-i âh-ı âteşnâkimi

44.²⁷

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1 Kağı ' âşık ki hevâ-yı kâkül-i yâr eyledi
Gönlünü âhîr gam-ı ' ışkıyla ber-dâr eyledi

2 Mevc urup dilde yine baħr-ı belâ-yı rûzigâr
Yaşumuñ her kıatresün bir dürr-i şehvâr eyledi

3 Deyr-i ' âlemdede görüp dil peykerini mişlünü
Zülfînüñ fikrin miyân-ı cânda zünnâr eyledi

4 Berķ-i âhuyla gönül mânend-i ebr-i nev-behâr
Akıdup gözyaşların mânend-i kühsâr eyledi

5 Ger şorarsañ Sa' yi-i dil-haste hâlinden haber
Genc-i ' ışık içre gamuñ ol zârı bîmâr eyledi

45.

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1 Kağna ğark olsun gömeyin eşkümüñ ğammâzını
Kim cihân halkına ' ışkuñ fâş kıldı râzını

2 Def gibi göğüs döğüp ğam kıldı kıddim çengvâr
Bezm-i ğamda işiden sâz-ı belâ âvâzını

3 Her elif bir tîğdür virân-saray-ı sineme
Genc-i ' ışık çün tılısım itdi muħabbet hârını

4 Güyveş çevğân-ı mihr-i yâre şundı başını
Görmedim gönülüm gibi meydân-ı ğam serbâzını

²⁷ vr. 57a-57b

5 Gönülümü virdim ser-i zülf-i hümâyunda görüp

Sa'îyîâ şaldım hümâ-yı 'ışka dil şahbâzını

Kaynakça

- Açıkgöz, N. (hzl.) (2017). *Riyâzü's-Şu'arâ (Tezkiretü's-Şu'arâ)*. Ankara : Kültür Bakanlığı e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/54137,540229-riyazu39s-suarapdfpdf.pdf?o> [Erişim Tarihi: 17.01.2022]
- Akbayar, N. (hzl.) (1996). *Sicill-i Osmanî*. İstanbul : Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Büyükkarcı Yılmaz, F. (2014). Divan Edebiyatında Nakş ve Nakkaş 1: İlk Yüzyıllar. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 12. S. 13-28.
- Canım, R. (2016). *Divan Edebiyatının Kaynakları*. İstanbul : Akıl Fikir.
- Canım, R. (hzl.) (2018). *Lâtîfî Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*. Ankara : Kültür Bakanlığı e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/60327,latifi-tezkiretus-suara-ve-tabsiratun-nuzamapdf.pdf?o> [Erişim Tarihi: 20.12.2021]
- Derman, Ç. (1989). Altın Ezme. *İslâm Ansiklopedisi (Cilt 2, s. 537)*. içinde İstanbul : TDV.
- Dilçin, C. (2011). *Divan Şiiri ve Şairleri Üzerine İncelemeler*. İstanbul : Kabalıcı.
- Gazaliyyât*. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Demirbaş No : 06 Mil Yz A 6803/2.
- İsen, M. (hzl.) (1999). *Latîfî Tezkiresi*. Ankara: Akçağ.
- Karatay, H. (2008). *Hattat Divân Şairleri*. Ankara : Akçağ.
- Kılıç, F. (hzl.) (2010). *Meşâ'irü's-Şu'arâ*. İstanbul : İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.
- Koç, M. (hzl.) (2014). *Tuhfe-i Hattâtîn Müstakimzâde*. İstanbul : Klasik.
- Kutluk, İ. (hzl.) (1997). *Beyânî Tezkiretü's-Şuarâ*. Ankara : Türk Tarih Kurumu.
- Mengi, M. (2006). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara : Akçağ.
- Onay, A. T. (2000). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. Ankara: Akçağ.
- Pakalın, M. Z. (2004). Danişment. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (Cilt I, s.393). içinde İstanbul: MEB
- Pakalın, M. Z. (2004). Musahip. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (Cilt II, s.583). içinde İstanbul: MEB
- Pala, İ. (2007). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul : Kapı.
- Solmaz, S. (hzl.) (2005). *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı*. Ankara : AKM.
- Sungurhan, A. (hzl.) (2017). *Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Şu'arâ*. Ankara: Kültür Bakanlığı e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55834,kinalizade-hasan-celebipdf.pdf?o> [Erişim Tarihi: 19.12.2021]
- Şemsettin Sâmî (1894). *Kâmûsu'î-A'lâm*. İstanbul : Mihran Matbaası.
- Şentürk, A. A. (2019). *Osmanlı Şiiri Klavuzu*. İstanbul: Dün Bugün Yarım.
- Taşgılı, A. (1998). İslâm Ansiklopedisi (Cilt 18, s. 251-253). İstanbul: TDV.
- Tökel, D. A. (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*. Ankara : Akçağ.